

TEODOR MANEA

INFRAȚIUNI CONTRA
LIBERTĂȚII RELIGIOASE ȘI
RESPECTULUI DATORAT
PERSOANELOR DECEDATE

III. State care includ infracțiunile contra libertății religioase într-o supraunitate normativă dedicată infracțiunilor prin care se protejează una sau mai multe valori constituționale

1. Luxemburg

Începem această secțiune printr-o discuție legată de Codul penal al Marelui Ducat al Luxemburgului, întrucât modul în care acesta a reglementat în materia infracțiunilor contra libertății religioase este atipic atât prin raportare la statele menționate în secțiunea trecută, cât și prin comparație cu statele incluse în aceasta. Astfel, legiuitorul din micul stat vest-european a inclus o supraunitate normativă (capitolul II), dedicată delictelor *contra liberei exercitări a cultelor* în titlul II al Codului penal, dedicat în ansamblul său crimelor și delictelor prin care se aduce atingere unuia sau mai multor drepturi constituționale^[1]. Merită punctat încă de la început că dreptul penal luxemburghez, la fel ca alte sisteme de drept din regiunea respectivă, împarte faptele prevăzute de legea penală în crime, delikte și contravenții^[2].

Acestea fiind spuse, putem trece la o scurtă analiză a celor cinci articole incluse în respectivul capitol. Art. 142 din Codul penal luxemburghez este, în mod cert, similar art. 381 alin. (2) și (3) din Codul penal român. Astfel, prin dispozițiile celui dintâi este incrim-

^[1] O versiune în limba franceză a Codului penal al Luxemburgului poate să fie accesată la adresa https://www.legislationline.org/download/id/8273/file/Luxembourg_Criminal_Code_am2018_fr.pdf, vizitată pe 26 martie 2021.

^[2] O alegere care a fost împărtășită și de legiuitorul român în prima jumătate a secolului al XX-lea. Momentul care a marcat în mod definitiv tranziția către o tehnică legislativă care presupunea denumirea ca infracțiuni a tuturor faptelor prevăzute de legea penală română a fost intrarea în vigoare la 1 ianuarie 1969 a unui nou Cod penal.

minată fapta persoanei care, prin amenințări sau violențe, a constrâns sau a împiedicat una sau mai multe persoane să exercite dogmele unui cult, să participe la exercitarea dogmelor unui cult, să celebreze anumite sărbători religioase, să respecte anumite zile de repaus și, pe cale de consecință, să-și deschidă sau să-și închidă atelierile, buticurile sau magazinele ori să facă sau să nu facă anumite activități. În opinia noastră, cu toate că legiuitorul luxemburghez a preferat să intre în mai multe detalii cu ocazia definirii delictului în cauză, aceasta nu înseamnă că exprimarea mai simplă a legiuitorului român nu acoperă și toate ipotezele indicate anterior. Vom discuta acest aspect cu ocazia concluziilor acestui capitol.

Pentru moment însă apreciem că art. 143 din Codul penal luxemburghez trebuie citit în aproximativ aceeași cheie, acesta prevăzând dispoziții similare celor cuprinse în art. 381 alin. (1) din Codul penal român. Astfel, conform celor dintâi, reprezintă un delict fapta celui care, prin tulburări sau dezordini, a împiedicat, întârziat sau întrerupt o ceremonie publică a unui cult sau exercițiul unui cult practicat într-un loc destinat sau utilizat în mod curent de către acesta din urmă.

În ceea ce privește art. 144 din Codul penal al Marelui Ducat, acesta prevede, cu alte cuvinte, infracțiunea de profanare de lăcașuri sau de obiecte de cult, într-o manieră asemănătoare celei utilizate de Codul penal român. Este, deci, incriminată fapta celui care prin fapte, cuvinte, gesturi, amenințări, scrise sau desenate, a profanat obiectele unui cult religios, fie într-un loc destinat sau utilizat în mod curent de către respectivul cult, fie în cadrul unei ceremonii publice a respectului cult. Tocmai pentru că legiuitorul luxemburghez a preferat să indice într-un mod mult mai detaliat împrejurările în care poate să fie săvârșită infracțiunea, nu putem să nu observăm că dispozițiile art. 382 protejează o sferă mai largă de relații sociale. Practic, legea română incriminează profanarea unui obiect de cult *indiferent* de locul în care se află sau de împrejurarea în care se comite fapta. Spre exemplu, mângălirea cu desene obscene a unei cărți sacre aflate într-o expoziție temporară

găzduită de un muzeu poate fi încadrată conform art. 382 din Codul penal român, dar cu greu s-ar putea argumenta încadrarea ei conform art. 144 din Codul penal luxemburghez. Cu toate că ne păstrăm rezervele cu privire la alegerea legiuitorului român de a proteja prin mijloacele specifice dreptului penal doar cultele care sunt organizate și funcționează potrivit legii, nu putem să negăm aspectul că este meritorie abținerea de la a impune limite suplimentare pe model luxemburghez sau belgian.

Totodată, merită analizate dispozițiile art. 146-147 din Codul penal luxemburghez întrucât acestea prevăd variante normative ale unei infracțiuni fără corespondent în legislația penală română. Astfel, conform art. 146, este un delict fapta celui care prin fapte, cuvinte, gesturi, amenințări, scrise sau desenate, a comis un ultraj împotriva unui slujitor al unui cult, aflat în exercițiul funcției sale. Dacă fapta s-a comis prin acte de violență care au avut ca urmare curgerea de sânge, vătămarea sau îmbolnăvirea, atunci se reține delictul în varianta agravată prevăzută de art. 147. Prin urmare, putem observa cu ușurință că legiuitorul luxemburghez, precum omologul său belgian, a creat o formă specială de ultraj prin care a acordat o protecție suplimentară slujitorilor cultelor religioase, formă de protecție care, în România, este acordată numai anumitor categorii de funcționari publici, între care nu se regăsesc și cei dintâi.

Apreciem că o discuție cu privire la oportunitatea unui astfel de text normativ se impune, însă credem că aceasta trebuie purtată cu ocazia tragerii concluziilor generale ale acestei lucrări, în lumina tuturor informațiilor dobândite până la acel moment.

2. Regatul Țărilor de Jos

Tot parte din celebrul Benelux, Regatul Olandei a ales aceeași manieră de a reglementa infracțiunile contra libertății religioase. Astfel, ele sunt prevăzute de art. 145-151 din Partea a IV-a a Părții Speciale a Codului penal olandez, intitulată „Infracțiuni grave îm-

potriva îndeplinirii obligațiilor constituționale și exercițiului drepturilor constituționale”^[1]. Dintre acestea, dispozițiile art. 145-147 au ca obiect juridic special relațiile sociale care se formează în jurul libertății religioase, în timp ce dispozițiile art. 148-151 par a avea un obiect juridic special diferit, anume relațiile sociale care nu ar putea exista în absența protejării sentimentului colectiv de respect și de pietate față de cei decedați. În cele ce urmează vom încerca să analizăm pe scurt acele norme penale olandeze care nu au un corespondent direct în legea penală română. Bineînțeles, vom preciza care dintre aceste articole sunt similare art. 381-384 din Codul penal român. Cu titlu de notă suplimentară, merită observat că, dintre toate actele normative care conțin supraunități normative dedicate protejării valorilor constituționale, Codul penal olandez este unul dintre foarte puținele care afirmă explicit că aceste valori nu se concretizează doar în drepturi ale cetățenilor, ci și în obligații ale acestora.

Art. 145 din Codul penal olandez prevede caracterul penal al faptei celui care împiedică, fie prin acte de violență, fie prin amenințări, adunare publică licită să mărturisească o religie sau o credință, o ceremonie licită să mărturisească o religie sau o credință, respectiv aducerea la îndeplinire a unei ceremonii funerare. Aceste dispoziții sunt corespondente celor prevăzute de art. 381 alin. (1) din Codul penal român, însă merită observat că în Olanda sunt protejate orice ceremonii funerare, nu doar acelea care pot să fie încadrate ca ritual al unui cult care este organizat și funcționează conform legii. Art. 146 din Codul penal olandez prevede, în fapt, o variantă atenuată a infracțiunii anterior menționate, cu mențiunea autorul acționează de această dată prin folosirea de zgomote sau alte forme de tulburare, altele decât amenințările și/sau actele de violență.

[1] Ediția în limba engleză a Codului penal olandez poate să fie accesată la adresa https://www.legislationline.org/download/id/6415/file/Netherlands_CC_am2012_en.pdf, vizitată pe 30 martie 2021.

Dacă până aici nu existau diferențe substanțiale foarte importante, apreciem că art. 147 din Codul penal olandez schimbă această realitate, întrucât observăm că prin introducerea acestor dispoziții, legiuitorul olandez s-a poziționat ferm în favoarea libertății religioase, limitând în concordanță un alt drept fundamental, anume dreptul la libertate religioasă. Astfel, reprezintă infracțiune și se pedepsește *„fapta celui care:*

1. în mod public, fie verbal, fie în scris, fie prin imagini, insultă sentimentele de natură religioasă ale altora prin afirmații denigratoare și blasfemiatoare;

2. ridiculează un slujitor al unui cult aflat în exercitarea licită a atribuțiilor sale;

3. face afirmații jignitoare despre obiectele utilizate pentru ritualuri religioase într-un moment și loc unde astfel de ritualuri sunt licite”.

Resorturile, dar și simbolistica socio-culturală a acestui text nu pot să fie înțelese decât dacă luăm în calcul și definiția următoarei infracțiuni incluse în Codul penal olandez. Despre aceasta vom afirma încă de la început că este, în fapt, compusă din două variante atenuate ale celei prevăzute de art. 145. Astfel, conform art. 147a, este tot infracțiune fapta celui care *„distribuie, afișează public sau postează materiale scrise sau o imagine care lezează sentimente de natură religioasă din cauza naturii lor blasfemiatoare și denigratoare, respectiv a celui care păstrează astfel de materiale cu intenția de a le distribui, afișa public sau posta, dacă știe sau are motive temeinice să creadă că materialele scrise sau imaginea conțin astfel de idei”.*

Iată că se prefigurează deja în mod clar două direcții extreme în ceea ce privește modul în care statele europene au înțeles să armonizeze libertatea religioasă prin raportare la libertatea de exprimare. Ceea ce este foarte interesant este că vedem aceste tendințe în aceeași regiune geografică, în Europa de Vest, prin compararea a două dintre cele mai respectate țări de la acest moment. Pe de-o parte, observăm că Olanda a preferat să restrângă libertatea de exprimare a cetățenilor săi pentru a proteja mai bine

libertatea religioasă a acestora, iar, pe de altă parte, vedem că Franța a preferat să restrângă la minim protecția prin mijloace specifice dreptului penal a libertății religioase, întărind astfel, direct și/sau indirect, protecția conferită libertății de exprimare. Vom reveni asupra acestui punct în concluziile prezentului capitol, iar apoi în concluziile generale ale acestei lucrări, pentru a vedea care este poziția României asupra acestui aspect.

În ceea ce privește relațiile sociale a căror normală desfășurare presupune acordarea unui minim de respect persoanelor decedate, observăm că sunt relevante dispozițiile art. 148-151 din Codul penal olandez. Articolele 149-151 cuprind dispoziții relativ similare cu cele ale art. 383 din Codul penal român. De fapt, putem afirma că ipotezele acoperite de cel din urmă sunt incluse în obiectul de reglementare al celor dintâi, acestea oferind o sferă de protecție mai largă. Spre exemplu, art. 150 se referă inclusiv la transportarea ilegală a unui cadavru, modalitate a elementului material despre care nu credem că poate să se confunde cu noțiunea de sustragere a unui cadavru, folosită de art. 383 din Codul penal. De altfel, dacă este să ne raportăm la noțiunea de sustragere folosită în mod uzual în dreptul penal român, spre exemplu, în cazul infracțiunii de furt, transportul bunului sustras este o acțiune care se petrece cel mai adesea după consumarea infracțiunii.

În ceea ce privește dispozițiile art. 148 din Codul penal olandez, observăm că acestea nu-și găsesc corespondent direct în legislația penală română. Astfel, reprezintă infracțiune împiedicarea sau obstrucționarea accesului legal într-un cimitir sau într-un crematoriu, precum și a transportului licit către un cimitir sau către un crematoriu. Practic, se conferă o protecție suplimentară relațiilor sociale care se formează în jurul ritualurilor funerare, religioase sau nu, printr-o întărire a capacității autorităților publice de a interveni în acele cazuri în care este restrânsă în mod nejustificat libertatea de mișcare a participanților la astfel de evenimente.

Profităm de această ocazie pentru a observa că și legiuitorul olandez a preferat să protejeze buna desfășurare a oricărui ritual

funerar, nu doar a acelor câteva care reprezintă ritualuri religioase în accepțiunea unui cult religios majos.

3. Serbia

Aflată tot în spațiul european, vecină cu România, Serbia a prevăzut în legislația sa penală un text corespondent art. 381 din Codul penal român, extrem de asemănător acestuia din urmă. Mai exact, în Codul penal sârb, în capitolul 14 dedicat infracțiunilor împotriva libertăților și drepturilor omului și cetățeanului, art. 131 prevede infracțiunea de încălcare a libertății religioase și de a îndeplini servicii religioase^[1]. Astfel, cea din urmă cunoaște o variantă tip, prevăzută de alin. (1), o variantă asimilată prevăzută de alin. (2), o variantă specială prevăzută de alin. (3) și o variantă agravată prevăzută de alin. (4).

În variantă tip, infracțiunea poate fi reținută dacă o persoană înlătură sau restrânge în mod nejustificat libertatea religioasă sau libertatea de a practica o religie a unei alte persoane. După cum se observă, aceste dispoziții au o sferă de aplicare mult mai largă decât orice alt text similar din legislația penală română, fiind vorba despre orice astfel de act comis în legătură cu orice persoană, indiferent de religia acesteia din urmă. În fapt, textul sârb incriminează de o manieră generală atingerile aduse libertății religioase și, cu toate că apreciem formularea ca fiind un pic prea vagă, prea imprecisă, credem că merită salutat faptul că legiuitorul sârb nu a preferat să ofere o protecție suplimentară doar unui grup „select” de oameni care adoptă anumite credințe religioase.

Varianta asimilată prevăzută de art. 131 alin. (2) din Codul penal sârb este corespondentă dispozițiilor art. 381 alin. (1) și, parțial, alin. (2) din Codul penal român, fiind incriminate de către cel dintâi împiedicarea sau tulburarea unei alte persoane aflată în

^[1] Versiunea în limba engleză a Codului penal al Serbiei poate să fie accesată la adresa https://www.legislationline.org/download/id/5480/file/Serbia_CC_am2012_en.pdf, vizitată pe 10 aprilie 2021.

realizarea unui serviciu religios. Varianta specială, prevăzută de alin. (3) din textul sârb, este corespondentă dispozițiilor art. 381 alin. (2) și (3). Merită remarcat că legiuitorul sârb a incriminat simpla constrângere a unei alte persoane cu scopul de a o face să mărturisească o anumită credință religioasă, ipoteză care ar putea acoperi atât situațiile în care o persoană este forțată să participe la serviciile religioase ale unui cult ori să îndeplinească un act religios legat de exercitarea unui cult, cât și situațiile în care o persoană este obligată împotriva voinței sale, prin violență sau amenințare, să îndeplinească un act interzis de cultul, organizat potrivit legii, căruia îi aparține. Iarăși, atragem atenția că legiuitorul sârb a ales să includă în ipoteza normei orice persoană, indiferent de credința religioasă a acesteia, în timp ce legiuitorul român a ales să protejeze doar anumite persoane, în funcție de credințele religioase ale acestora.

Dispoziții similare celor prevăzute de Codul penal român prin art. 383 pot să fie găsite în art. 354 din Codul penal sârb, care prevede infracțiunea de profanare a unui mormânt. Deoarece normele amintite sunt foarte asemănătoare, nu vom le relua cu această ocazie.

4. Ucraina

Ucraina este un alt stat din proximitatea României care a preferat să includă infracțiunile contra libertății religioase într-o supraunitate normativă dedicată infracțiunilor care au ca obiect juridic generic relațiile sociale care se formează în jurul drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor săi. Mai concret, în Capitolul V din Partea Specială a Codului penal ucrainean (Infracțiuni contra drepturilor electorale, contra dreptului la muncă și contra altor drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului) găsim art. 178-180 care prevăd infracțiuni al căror obiect juridic special

este format din relațiile sociale care se țin în jurul libertății religioase^[1].

Art. 178 prevede infracțiunea de distrugere a arhitecturii religioase sau a caselor de rugăciune. Textul își găsește corespondent în dispozițiile art. 382 din Codul penal român, fiind, în esență, vorba despre un act de profanare concretizat într-o acțiune de distrugere. De fapt, cel puțin la prima vedere, ar părea că textul de incriminare românesc are o sferă de reglementare mai mare. La această concluzie s-ar ajunge și dacă observăm că art. 179 din Codul penal ucrainean vine în completarea normelor anterior menționate, prevăzând infracțiunea de reținere, profanare a obiectelor sfinte. Prin urmare, soluția legislativă pentru care a optat legiuitorul ucrainean a fost de a incrimina aceleași conduite periculoase sociale precum legiuitorul român, dar prin folosirea a două seturi diferite de dispoziții.

Art. 180 din Codul penal ucrainean este asemănător cu art. 381 din Codul penal român, cel dintâi stabilind condițiile pentru reținerea infracțiunii de împiedicare a ceremoniilor religioase. Merită remarcat că art. 180 alin. (2) prevede o variantă agravată care poate fi reținută doar atunci când făptuitorul constrânge, prin acte de violență sau prin amenințare, un slujitor al unui cult să officieze un ritual religios. Nu se face nicio mențiune cu privire la tipul de ritual religios a cărui desfășurare o dorește făptuitorul, ceea ce ne face să presupunem că legiuitorul ucrainean a acceptat cel puțin toate posibilitățile identificate de 381 alin. (2) și (3) din Codul penal român.

Tot în Codul penal ucrainean găsim și o infracțiune corespondentă celei prevăzute de art. 383 din Codul penal român, anume infracțiunea de profanare a mormintelor, a oricărui alt loc de îngropăciune sau a unui cadavru, conform art. 297. Dispozițiile nu sunt radical diferite de cele pe care le întâlnim în România în

[1] Codul penal al Ucrainei poate să fie accesat, în limba engleză, la adresa <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>, vizitată pe 21 aprilie 2021.

aceeași materie, însă merită menționat că legiuitorul ucrainean a optat pentru a stabili mai multe variante agravate, în funcție de obiectul material al infracțiunii sau de urmarea imediată a acestuia.

5. Armenia

Legiuitorul armean a creat în Codul penal un capitol special, dedicat infracțiunilor contra drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor^[1]. Conform art. 160 din respectivul act normativ, fapta de a obstrucționa implementarea ceremoniilor religioase sau a activităților legale ale organizațiilor religioase se pedepsește cu amenda de până la 200 de salarii minime, cu munca corecțională de până la 1 an sau cu închisoarea de până la 2 luni. Totodată, trebuie observat că, în conformitate cu dispozițiile art. 265, sunt incriminate tratamentul revoltător (în engleză, *outrageous treatment*) al unui cadavru sau al unui mormânt, precum și distrugerea ori profanarea unui cimitir, a anexelor unui cimitir, respectiv a locurilor dedicate ceremoniilor funerare. Merită observat că, spre deosebire de legiuitorul român, legiuitorul armean a preferat să prevadă această ultima infracțiune în capitolul dedicat infracțiunilor contra ordinii publice și moralității^[2]. Totodată, legiuitorul armean a subliniat acest aspect prin introducerea unei variante agravate a infracțiunii de tratament revoltător a cadavrelor sau mormintelor. Astfel, conform art. 265 alin. (2) pct. 2, se pedepsește cu muncă corecțională de până la 2 ani, cu arestarea între 1 lună și 3 luni sau cu închisoarea de până la 3 ani fapta prevăzută la alin. (1) comisă pe motive de ură națională, religioasă sau rasială.

^[1] A se vedea Capitolul 19 din Codul penal al Armeniei. Versiunea în limba engleză a actului normativ poate să fie accesată la adresa <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8872/previous>, vizitată pe 8 martie 2021. La momentul consultării, actul normativ era adus la zi până la data de 18 aprilie 2003.

^[2] A se vedea Capitolul 26 din Codul penal armean, *op. cit.*